

Гумений В. В.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ЗАСОБИ ВПЛИВУ АВТОРСЬКОГО НАРАТИВУ НА РЕЦИПІЄНТА ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТВОРІВ МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У роботі проведено аналіз стилістики авторського наративу у контексті перекладу творів жанру «роман»; досліджується проблема еквівалентності при перекладі наративних конструкцій, особливості збереження авторської модальності під час перекладу, висвітлюється репрезентативна модель наратора у творах масової літератури; розглядається дослідницька панорама творчості Г. Гессе у вітчизняній та світовій філології, а також засоби перекладу його наративних структур

Передусім, відтворюються основні етапи порівняльного аналізу стилістики нарації письменника та її лексико-граматичного аспекту у перекладах, стильові засоби формування авторського наративу, засоби рекреації наративних структур в перекладах, збереження авторської маски у перекладах, труднощі ретрансляції дієгетичного наративу, а також структурне модифікування стилістики нарації у перекладах.

Також, було проаналізовано особливості мовлення творів масової літератури, створено ретроспекцію надійного наратора у художніх творах, відображено роль всюдисущності наратора у перекладах, встановлено рівень інтерпретації експліцитного та імпліцитного наративів та основних наративних моделей у перекладах; встановлено основні методи збереження стилістики автора у перекладах, також розкрито основні критерії розмежування типів репрезентації наративу автора та відображено адекватність збереження моделі «автор-розповідач-оповідач-персонаж».

У процесі дослідження доведено необхідність використання лексико-стилістичних трансформацій при перекладі та їх інтенційність на реципієнта, з'ясовано характеристики, що відповідають стилю масової літератури, та мовним засобам відтворення його оповідних структур, проаналізовано концепт творення інтертексту в перекладах та систематизовано фундаментальні оповідні категорії, відтворення яких значним чином інтенсифікує якісне сприйняття перекладу.

Також, в статті було встановлено, що інтенційна складова оповідного процесу в перекладах творів масової літератури утворюється завдяки крізь структуру образно-пластичного вираження дійсності, збереження якої досягається через часткову заміну, додавання, та граматичні перестановки у перекладах. Також, було доведено порушення категорії суб'єктивної модальності у перекладах творів масової літератури українською мовою.

Ключові слова: роман, автор, переклад, стилістика, реципієнт.

Постановка проблеми. Проблема наративного перекладу визначається як «процедура мисленнєвого, а почасти й реального розщеплення досліджуваного предмету (явища, процесу), властивості предмету або відношень між предметами на частини (ознаки) [3, с. 127]. Синтез постає зворотною процедурою, а саме методом наукового пошуку, який полягає в об'єднанні різноманітних елементів, сторін предмету в єдине ціле (систему) в процесі пізнання [5, с. 108]. Метод синтезу залучається у дослідженні з метою відбору основних ознак англомовних пісень, їх жанрових характеристик та особливостей структури романів для подальшого їх аналізу в аспекті перекладу, що, безпосередньо, становить проблему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження відтворення інтенції автора проводиться у синтезі таких напрямів як: лінгвокогнітологія (Р. Маречко, Ф. Стобилев), перекладознавство (А. Когут, В. Передерій, О. Сергеліс, Н. Навадес), а також порівняльне літературознавство (С. Кожеков, І. Феєрман). Такий міждисциплінарний підхід до аналізу оповідної частини романів дає змогу комплексно дослідити матеріал шляхом всебічного огляду його лінгвістичних одиниць у текстах оригіналу та перекладах.

Постановка завдання. Для досягнення поставлених цілей необхідно вирішити наступні завдання:

– класифікувати перекладацькі трансформації у наративних конструкціях;

– з'ясувати рівень відтворення авторських наративних масок у перекладі;

– з'ясувати впливовість стилістичних факторів збереження авторського інтенції в контексті перекладу;

– відстежити рівень відтворення надійного та «всюдишущого» наратора у текстах перекладу;

– встановити характерні для стилю автора наративні моделі в перекладах;

Виклад основного матеріалу. Сьогодні кожен фахівець, який займається порівняльним аналізом оригіналу та перекладу, стикається з поняттям еквівалентності. Еквівалентність вважається центральною та універсальною категорією для вивчення різних взаємозв'язків мовних одиниць на системному рівні.

Питання еквівалентності досліджувалось у працях відомих українських учених, таких як Н. М. Гордієнко [Гордієнко], А. М. Бочарнікова [Бочарнікова], Р. П. Зорівчак [Зорівчак], В. І. Карабан [Карабан], Т. Р. Кияк [Кияк] та ін. вивчали іноземні вчені: В. В. Виноградов [Виноградов], В. М. Комісаров [Комісаров], Л. К. Латишев [Латишев], Ю. А. Найда [Nida], М. Бейкер [Baker], С. Гелверсон [Halverson], Дж. Касагранде [Casagrande], Дж. Кетворд [Catford] та ін.

Відношення перекладача до повідомлюваного тексту, в контексті збереження еквівалентності, а також його наративна оцінка становлять окремий базис категорії наративу у перекладі, тобто, перекладач невід'ємно оцінює зміст свого текстового меседжу, так як оцінке редагування є обов'язковою складовою імпресивного тонування еквівалентної лексики

За цим же принципом формується наступний блок роману «Гра в бісер» – «Твори, що залишилися від Йозефа Кнехта». Треба відзначити, що дванадцять глав, написаних біографом, співвідносяться з віршами самого героя:

“Nirgends können zwei Menschen leichter Freunde werden als beim Musizieren. Das ist eine schöne Sache. Hoffentlich werden wir Freunde bleiben, du und ich. Vielleicht wirst du auch Fugen machen lernen, Josef. “Damit gab er ihm die Hand und ging, und in der Tür wendete er sich noch einmal um und grüßte zum Abschied mit einem Blick und einem höflichen kleinen Neigen des Kopfes (9, 87).

“Making music together is the best way for two people to become friends. There is none easier. That is a fine thing. I hope you and I shall remain friends. Perhaps you too will learn how to make fugues,

Joseph.” He shook hands with Joseph and took his leave. But in the doorway he turned once more and gave Joseph a parting greeting, with a look and a ceremonious little inclination of his head (10, 84).

Ніде люди так легко не стають друзями, як граючи разом. Це дуже гарно. Сподіваюся, що віднині ми з тобою будемо друзями. Може, ти також навчишся компонувати fugи, Йозефе. – З цими словами старий подав йому руку й рушив до дверей, але на порозі ще раз обернувся, глянувши на Йозефа й легенько, ввічливо вклонився на прощання (13, с. 87).

Лексико-семантичні трансформації являють собою ті чи інші відхилення від регулярних відповідностей з точки зору лексичного складу або значення одиниць оригіналу. Взявшись порівнювати перше речення, яке звучить в оригіналі як *“Nirgends können zwei Menschen leichter Freunde werden als beim Musizieren.”* і перекладене англійською як *“Making music together is the best way for two people to become friends.”*, було віднайдено трансформацію, іменовану лексичним розгортанням, що, в свою чергу, означає використання замість слова – словосполучення з тим самим значенням: *Musizieren – Making music together; leichter – the best way.* український переклад цього ж речення дещо ближчий з позиції збереження смислового навантаження речення до його оригіналу. Але і в цьому перекладі можна знайти лексичні трансформації. Наприклад, словосполучення *“zwei Menschen”* було замінено словом *«люди»*. Це перетворення являє собою заміну за допомогою введення синоніму.

Що стосується відтворення російською та українською мовами субстантивованого дієслова *“Musizieren”* у перекладах, то ми бачимо *“граючи разом”*.

Вставну конструкцію *“hoffentlich”* в третьому за рахунком реченні також було перекладено за допомогою *конкретизації*, але вже в англійському варіанті перекладу (можемо спостерігати тут граматичну основу *“I hope”*). *«Надеюсь»* і *«сподіваюсь»* в українському варіанті перекладу є найближчими за змістовністю до варіанту вихідного німецького тексту.

Отже, автори всіх представлених фрагментів перекладу виконали роботу, яку можна розглядати як адекватну, через репрезентацію стилістичної «просторовості» наративу, що зумовлена активним задіянням конкретизацій та додавань при перекладі. Але, найбільш точним відтворенням фрагменту можна об'єктивно назвати англійський уривок, враховуючи при цьому всі зазначені вище

неточності, яких під час роботи вдавалися автори перекладів.

Синтаксико-стилістичний аналіз «Гри в бісер», за допомогою якісно-кількісних методів, також виявив неповну еквівалентність стилю нарації, коли безпосередній показ подій замінюється дистанційованою розповіддю про них:

Aber vielleicht, ach, wahrscheinlich würde es doch nicht dazu kommen, es war ja kaum möglich, gewiß würde der Meister andres zu tun haben, als sich von kleinen Buben auf der Geige vorspielen zu lassen, er würde doch wohl nur die älteren und fortgeschrittensten Schüler sehen und hören wollen (11, S. 77),

Але, мабуть... ох, ні, навряд чи до цього дійде, де там! У Магістра є важливіші справи, ніж вислухувати, як малий хлопчисько цигає на скрипці, він, певна річ, перевірятиме старших учнів, вони більше всього знають (10, с. 73),

But perhaps it would not come to that – alas, it probably would not. After all, it was hardly possible. The Master would have better things to do than to listen to a small boy's violin playing (13, p. 70),

На лексичному рівні можна відзначити такі трансформації. У першому реченні *Aber vielleicht, ach,...* за допомогою трансформації компенсації в українському перекладі вводяться вигук *ох, ні*. За допомогою трансформації диференціації українському перекладі було відтворено німецький прислівник *wahrscheinlich* – *навряд чи*. Семантичне навантаження неможливості в англійському перекладі було компенсовано завдяки додаванню вставної конструкції в частині *es war ja kaum möglich* – *After all, it was hardly possible*.

Трансформацією модуляції з граматичною заміною відтворюється в українському й англійському перекладі оригінальна частина *anderes zu tun haben* – важливіші справи, *better things to do*.

Німецьке словосполучення *sich auf der Geige vorspielen lassen* у перекладі шляхом модуляції та диференціації було відтворено шляхом компенсації та подальшим членуванням з уведенням підрядної частини – *вислуховувати, як малий хлопчисько* (значення конкретизовано) *цигає* (значення диференційовано) *на скрипці*. В англійському варіанті словосполучення перекладається за допомогою компенсації й граматичної заміни з конкретизацією – *to listen to a small boy's violin playing*.

Шляхом модуляції з подальшим введенням двоскладового речення в українському перекладі ця частина відтворюється з граматичною трансформацією модальності дієслова *würde* – він, певна річ, перевірятиме старших учнів, вони більше всього знають.

На морфологічному рівні можна спостерігати такі відмінності. В українському перекладі умовний спосіб *Konditionalis 1* німецької частини *würde es doch nicht dazu kommen* відтворюється дійсним способом – *до цього дело не дойдёт, до цього дійде*.

На синтаксичному рівні можна зазначити членування частин німецького складного речення з безсполучниковим зв'язком в українському перекладі на просте двоскладне та складне речення з різним типом зв'язку: *...würde es doch nicht dazu kommen, es war ja kaum möglich, gewiß würde der Meister anderes zu tun haben, als...* – *навряд чи до цього дійде, де там! У Магістра є важливіші справи, ніж...* Також спостерігається поява підрядної частини в українському перекладі на місці оригінального речення *als sich von kleinem Buben auf der Geige Vorspielen zu lassen* – *ніж вислуховувати, як малий хлопчисько цигає на скрипці*.

Шляхом членування і компенсації значення неможливості в англійському перекладі можна відзначити появу речення *alas, it probably would not*; оригінальне складне речення з безсполучниковим зв'язком *würde es doch nicht dazu kommen, es war ja kaum möglich, gewiß würde der Meister anderes zu tun haben, als...* в англійському перекладі представлено двома окремими реченнями: простим двоскладним – *After all, it was hardly possible*; простим двоскладним *The Master would have...to do, than...*

Завдяки членуванню оригінального двоскладового речення *er würde...die älteren und fortgeschrittensten Schüler sehen und hören wollen* можна побачити на прикладі українського перекладу повне конструктивне збереження оригіналу – він, певна річ, перевірятиме старших учнів, вони більше всього знають.

На нашу думку, усі три переклади є адекватними і передають наративні конструкції тексту оригіналу, насамперед, шляхов доцільного використання методу модуляції, що дає змогу поступового та всеосяжного поглиблення реципієнтом у тексти перекладу.

Тон такого типу оповіді загалом оптимістичний і створюється «традиційною іронією панхронічної (всезнаючої наперед, у тому числі й щасливий кінець) позиції загального наратора» [5, с. 63]. Він доволі часто дає свою співчутливу чи осуджуючу оцінку вчинкам і почуттям героїв, що відображено у наступних фрагментах тексту:

Über Josef Knechts Herkunft ist uns nichts bekanntgeworden. Gleich vielen anderen Eliteschülern hat er entweder seine Eltern früh verloren oder

ist von der Erziehungsbehörde aus ungünstigen Verhältnissen losgelöst und adoptiert worden (13, S. 19).

Про походження Йозефа Кнехта ми нічого не дізналися. Як і багато інших учнів елітарних шкіл, він або рано лишився сиротою, або жив у несприятливому середовищі, і його забрала звідти й усиновила Виховна Колегія (14, с. 18).

No knowledge has come down to us of Joseph Knecht's origins. Like many other pupils of the elite schools, he either lost his parents early in childhood, or the Board of Educators removed him from unfavorable home conditions and took charge of him (12, p. 22).

На лексичному рівні можна відзначити такі трансформації: трансформацією граматичної заміни головних членів речення оригінальну частину *ist uns nichts bekanntgeworden* в українському й англійському перекладах було відтворено таким чином: укр. – *ми нічого не дізналися*; англ. – *no knowledge has come down to us*. В англійському перекладі спостерігається також яскравий приклад модуляції.

Іншим прикладом модуляції слугує також відтворення оригінального словосполучення *hat seine Eltern früh verloren* в українському перекладі: *він рано лишився сиротою*. В англійському перекладі спостерігається компенсація значення втрати дитиною батьків (саме дитиною, тобто в дитячому віці) шляхом введення словосполучення *in childhood*.

Семантичне навантаження оригінального словосполучення *aus ungünstigen Verhältnissen* було диференційовано в англійському перекладі: *from unfavourable home conditions*. Український варіант переклад поєднує в собі ознаки як диференціації, так і модуляції – *жив у несприятливому середовищі*. В англійському перекладі диференційовано значення дієслівної частини *adoptiert worden* – *took charge of*, де також спостерігається морфологічна заміна стану з пасивного на активний.

Також спостерігається синонімічний переклад: *hat er entweder seine Eltern früh verloren* – *він або рано лишився сиротою* – в українському перекладі ми спостерігаємо складений присудок (дієслово+іменна частина – *лишився (ким?) сиротою*), в цьому випадку присутня також морфологічна заміна.

На морфологічному рівні спостерігається збереження минулого часу в усіх варіантах перекладу. Однак наявна зміна пасивного стану оригіналу на активний в українському й англійському варі-

антах: нім. *von der Erziehungsbehörde...ausgelöst und adoptiert worden* – укр. *забрала...їй усиновила Виховна Колегія*; the *Boards of Educators removed (him)...and took charge of (him)*.

Синтаксичний рівень. Оригінал представлений у вигляді двох речень – простих двоскладних. В українському перекладі відтворюється тип першого речення оригіналу – двоскладне просте, однак друге речення ускладнюється введенням другої граматичної основи – або *жив у несприятливому середовищі* (складносурядне речення). В англійському перекладі зберігається тип першого оригінального речення – двоскладне просте. Друге речення, як і в українському варіанті, ускладнюється введенням другої граматичної основи – *or the Board of Educators removed him... and took charge of him*.

Висновки. Отже, узагальнюючи проведений перекладацький аналіз, можна стверджувати, що усі переклади передають зміст та стиль оригінальної авторської маски-містифікатора, яка, у свою чергу, шляхом використання диференціації, частково дезорієнтує реципієнта перекладів текстів. Усі перекладачі намагалися не відступати від оригіналу і нічого не опускали, але не можна виділити якийсь один переклад як кращий, адже кожна мова має свої особливості перекладу і всім перекладачам вдалося впоратися з поставленим завданням – досягненням адекватності ретрансляції вищенаведеної авторської маски.

Необхідно заключити, що тяжіння прихованого оповідача до неповної еквівалентності, що спостерігається у вищенаведених фрагментах перекладів наративних структур, знімає динаміку гетеродієгетичного наративу оригіналу. По-перше, часткове неспівпадіння рекреації паралельних наративних ліній лише частково відповідає динаміці мовлення.

По-друге, послідовність наративних складників (віддієслівний іменник → власне іменники → віддієслівні іменники) у перекладах наративних конструкцій вказує на часткову неперекладність, що, в свою чергу, відображається на сприйнятті тексту реципієнтом. Проте, більшість структур у перекладах англійською та українською мовами було відтворено адекватно, зберігаючи оригінальні оповідні моделі, насамперед, завдяки використанню методу модуляції, конвергенції та додавань, що значною мірою вплинуло на рецептивну естетику перекладеного тексту.

Список літератури:

1. H. Kasper und D. Wuckel. Grundbegriffe der Literaturanalyse. Leipzig: BI, 1999. 454 S.
2. Адмоні В. Г. Історичний синтаксис німецької мови: посібник. Мелітополь: Вища школа, 1963. 336 с.
3. Ільїн І. П. Наратор: монографія. Харків: Intrada, 2004. 282 с.
4. Мін'яр-Білоручев Р.К. Теорія та методи перекладу. М.: Московський ліцей, 1996. 208с.
5. Папуша І. В. Modus ponens. Нариси з нараторології: навч. посіб. Тернопіль: Вид-во «Крок», 2013. 259 с.
6. Полюжин М. М. Теорія і практика перекладу з англійської мови на українську. Київ. 1991
7. Рікер П. Сам як інший: посібник. Київ: Дух і літера, 2002. 458 с.
8. Фігури. В 4 т. Т.1 Оповідальний дискурс / Ж. Женетт [пер. М. Перцова]. посібник. Миколаїв: Наукова думка, 1998. 472 с.

Список літератури ілюстративного матеріалу:

9. H. Hesse. Das Glasperlenspiel Versuch einer Lebensbeschreibung des Magister Ludi Josef Knecht samt Knechts hinterlassenen Schriften. Herausgegeben von Hermann Hesse. 2 Bände. Fretz & Wasmuth: Roman. Zürich, 1943. 237 S.
10. H. Hesse. Der Steppenwolf: Roman. Switzerland, 1927. 277 S.
11. H. Hesse. Steppenwolf (Translated by Basil Creighton): Novel. Alabama, 2002. 264 p.
12. H. Hesse. The Glass Bead Game (Translated by Richard and Clara Winston): Novel. Princeton, 1949. 558 p.
13. Г. Гессе. Гра в бісер (пер. з нім. Є. О. Поповича): роман. Харків: Фоліо, 2001. 510 с.
14. Г. Гессе. Степовий вовк (пер. з нім. Євгена Поповича): роман. Харків: Фоліо, 2012. 252 с.

Humenyi V. V. FEATURES OF THE AUTHOR'S NARRATIVE INFLUENCE ON THE RECIPIENT OF MASS LITERATURE NOVELS TRANSLATING

The work analyzes the stylistics of the author's narrative in the context of the translation of works of the "novel" genre; the problem of equivalence in the translation of narrative constructions, the peculiarities of preserving the author's modality during translation is investigated, the representative model of the narrator in the works of mass literature is highlighted; the research panorama of H. Hesse's work in domestic and world philology is considered, as well as the means of translation of his narrative structures

First of all, the main stages of the comparative analysis of the stylistics of the writer's narrative and its lexical-grammatical aspect in translations are reproduced, stylistic means of forming the author's narrative, means of recreation of narrative structures in translations, preservation of the author's mask in translations, difficulties of retransmission of the diegetic narrative, as well as structural modification of the narrative stylistics in translations

Also, the peculiarities of the speech of works of mass literature were analyzed, a retrospective of a reliable narrator in works of art was created, the role of omnipresence of the narrator in translations was reflected, the level of interpretation of explicit and implicit narrators and the main narrative models in translations was established; the main methods of preserving the author's stylistics in translations are established, the main criteria for distinguishing the types of representation of the author's narrative are also revealed, and the adequacy of preserving the "author-narrator-narrator-character" model is shown.

In the process of research, the necessity of using lexical and stylistic transformations in translation and their intentionality on the recipient was proven, the characteristics corresponding to the style of mass literature and the linguistic means of reproducing its narrative structures were clarified, the concept of intertext creation in translations was analyzed and fundamental narrative categories, reproduction were systematized which are significantly intensified by the qualitative perception of the translation.

Also, the article established that the intentional component of the narrative process in translations of works of mass literature is formed thanks to the structure of figurative and plastic expression of reality, the preservation of which is achieved through partial replacement, addition, and grammatical permutations in translations. Also, the violation of the category of subjective modality in translations of works of mass literature into the Ukrainian language was proven.

Key words: novel, author, translation, stylistics, recipient.